

УДК 336.71

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Височанська Н.В., Гринчишин Я.М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто сучасний стан банківського сектору України. Проаналізовано основні показники фінансової стійкості: показники результативності діяльності, нормативи ліквідності та достатності регулятивного капіталу. Виявлено, що банківська система останніми роками знаходиться у стані кризи, характеризується високою ліквідністю, збитковістю та зміною структури банківської системи України. Досліджено причини повільного виходу з банківської кризи. Запропоновано стратегічні вектори реалізації антикризового управління для підвищення рівня фінансової стійкості банківського сектору України.

Ключові слова: банківський сектор, фінансова стійкість, банківська криза, антикризове управління, ліквідність.

Постановка проблеми. Стійкість та стабільність банківського сектору будь-якої країни є однією із найголовніших передумов досягнення сталого розвитку національної економіки. Натомість недостатній їх рівень може спричинити розвиток кризових явищ. Останніми роками у зв'язку девальвацією гривні, погіршення якості активів та недовірою вкладників в банківській системі України можна спостерігати погіршення рівня фінансової стійкості. На тлі сучасних тенденцій та з метою мінімізації негативного впливу вказаних факторів постає питання ефективної реалізації заходів антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі питання антикризового управління банківською сферою досліджують такі вітчизняні вчені-економісти, як: О.І. Барановський, О.П. Заруцька, О.Б. Афанасьєва, О.Д. Вовчак, В.Я. Вовк, Ю.С. Ребрик та ін. Питання оцінки фінансового стану банків та забезпечення їх фінансової стійкості в умовах кризи розкрито у працях В.В. Коваленко, О.В. Дзюблика, О.П. Буряка, К.В. Міщенко, В.О. Джулай, Ж.М. Довгань та ін. Віддаючи належне цим науковим здобуткам, варто зазначити, що на сьогодні, враховуючи нестабільний стан банківської системи України, недостатньо уваги приділено виявленню тенденцій

та подоланню проблем у процесі здійснення антикризового управління забезпечення фінансової стійкості банківських установ.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних стратегічних напрямів забезпечення антикризового управління в банківській системі України. Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати наступні завдання: провести аналіз фінансового стану банківської системи, оцінити динаміку основних показників її стійкості, визначити найважливіші засади ефективної реалізації антикризового банківського управління.

Виклад основного матеріалу. За період існування незалежної України, банківська система неодноразово перебувала в кризовому стані. Так, в 1998-1999 рр. проявилися наслідки кризи банківської системи Росії, протягом 2008-2009 рр. – фінансова криза, що призвела до значних збитків в усіх сферах української економіки. Під тиском макроекономічних та політичних шоків у поєднанні з військовим конфліктом існуючі проблеми у банківській системі перейшли у системну банківську кризу 2014-2015 років, наслідки якої давали про себе знати ще в 2017 р.

Кризові явища в економічній системі загрожують не тільки прибутковості діяльності банків, а й безпосередньому їх функціонуванню. Основними

причинами припинення діяльності банків є їхня неспроможність нейтралізувати ризики в банківському секторі, а також відповідати за своїми зобов'язаннями, що обумовлено недостатністю ресурсної бази у фінансово-кредитних установах.

Проаналізуємо стан та діяльність банківського сектору за останні роки.

За офіційними даними, станом на 1 січня 2018 р. ліцензію НБУ мали 82 банківські установи, в тому числі 38 банків з іноземним капіталом (на початок 2014 року – 49 банків з іноземним капіталом з 180 працюючих). У поточному році функціонують 18 установ зі 100-відсотковим іноземним капіталом (рис. 1).

В 2014 році внаслідок погіршення платоспроможності до 87 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію. В двох установах тимчасова адміністрація продовжує працювати і надалі [1].

Починаючи з 2014 року, загальна кількість банків, які мають право на здійснення банківської діяльності, зменшилась на 98 банків, з них з іноземним капіталом лише на 11 установ. Частка іноземного капіталу в банківському секторі України протягом кількох останніх років зростала з 32,5% в 2014 р. до 54,7% в 2016 р. і зазнала скорочення в 2017 р. до рівня 46,3%. Отже, можна стверджувати, що банківські установи з іноземним капіталом в кризових умовах відчувають себе більш впевнено завдяки фінансовій підтримці материнського банку.

Криза 2014-2015 рр. кардинально змінила структуру банківської системи України за рахунок «очищення» – ліквідації третини банківських установ, в наслідок чого посилилась її гомогенність, а отже і збільшились системні ризики. Проте, до існуючих раніше системних проблем додалася нова – погіршення структури банківського ринку: зростання концентрації і зниження рівня конкуренції на банківському ринку [3].

Внаслідок значних обсягів докапіталізації державних банків протягом 2017 року в структурі власності банківської системи України відбува-

лись перегрупування. Станом на 1 січня 2018 року структура власності активів банківської системи була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 13%, банки іноземних банківських груп – 32%, державні банки – 55% (рис. 2) [1].

Протягом 2013-2017 рр. чисті активи банківської системи загалом залишалися на стабільному рівні та дещо варіювали. Так, за підсумками 2017 року активи збільшилися на 4,56% (або на 58 263 млн. грн.) у порівнянні з показниками 2013 року (рис. 3). Однак частка резервів для відшкодування можливих утрат за активними банківськими операціями збільшувалася щорічно і на початок 2018 року сягнула 38,69% від загальних активів, що більше на 28,42% порівняно з початком 2014 р. (на 385 733 млн. грн.). Це свідчить про боротьбу банківської системи з ризиками під час кредитування неплатоспроможних клієнтів, тобто тим самим банки страхують себе від можливих утрат [4].

Значна частка проблемних кредитів у портфелях банків є одним із ключових внутрішніх ризиків банківського сектора протягом останніх років.

Протягом двох останніх років спостерігається зростання обсягу клієнтського кредитного портфелю банків. Станом на 01.01.2018 він становив 1 042,8 млрд. грн. по всій банківській системі України, що на 8,05% більше порівняно з 2015 роком (табл. 1).

Стосовно проблемних банківських кредитів, впродовж 2013-2017 рр. показник має тенденцію до збільшення. Починаючи з 2014 року спостерігається різке зростання частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків, зумовлене високою економіко-політичною нестабільністю, що мало вплив на платоспроможність клієнтів банку. За результатами 2017 року цей показник становив 593,6 млрд. грн., що складає 56,9% кредитного портфелю.

Як бачимо з рис. 4, за увесь аналізований період лише у 2013 рр. банківський сектор України мав позитивний фінансовий результат. З 2014 р.

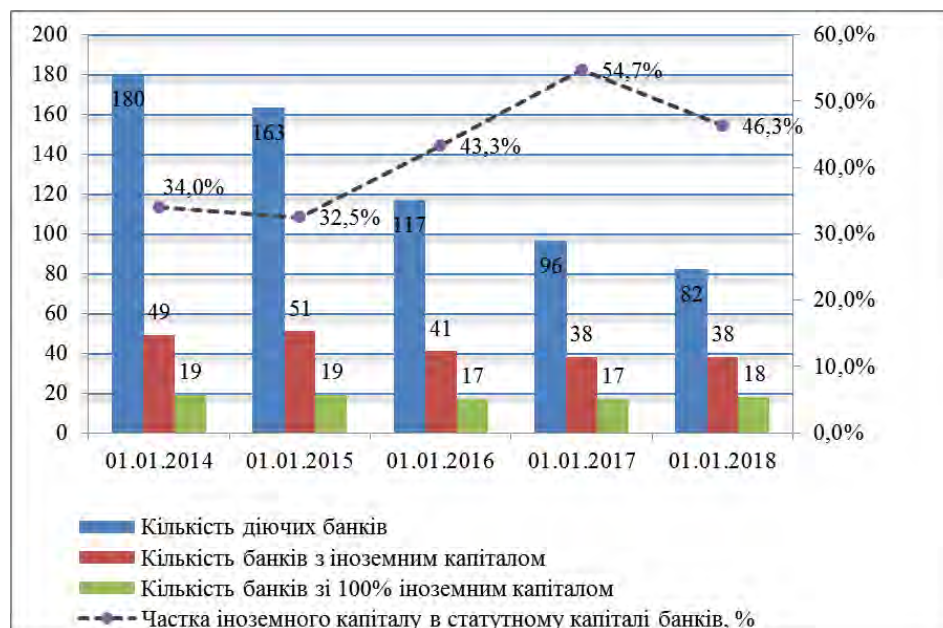

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків України

Джерело: [2]

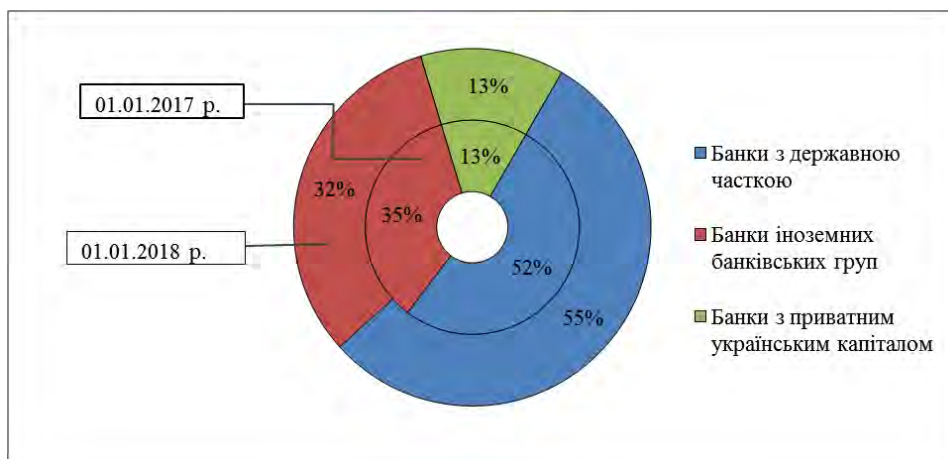

Рис. 2. Структура власності активів банківської системи України

Джерело: [1]

Рис. 3. Динаміка активів банківської системи України в 2013–2017 рр., млн. грн.

Джерело: [2]

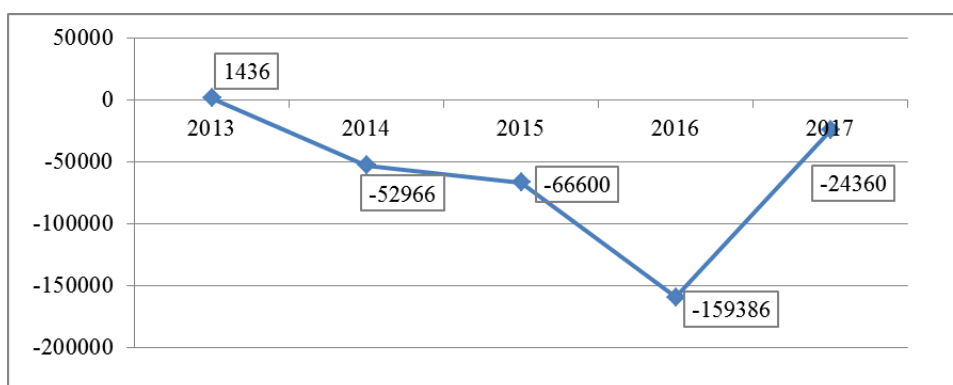

Рис. 4. Результат діяльності банківської системи України, млн. грн.

Джерело: [2]

почалася масштабна банківська криза, пов'язана з анексією Криму, початком АТО та загальною економічною кризою у країні. За підсумками 2016 р. зафіксовано історично високий збиток банківського сектору – 159,4 млрд. грн. У 2017 р. банківська система також отримала збиток, але він значно скоротився в порівнянні із попереднім роком.

За 2017 рік банківський сектор завершив рік зі збитком у розмірі 24,4 млрд. грн. Від'ємний результат діяльності зумовлений в основному високими відрахуваннями в резерви 4 великими банками (Приватбанк, Промінвестбанк, ВТБ банк та Укрсоцбанк). Однією з позитивних тенденцій 2017 року у даному секторі вважається скорочення кількості збиткових банків з 33 у 2016 році до 18 у 2017 році [5].

Таблиця 1

Аналіз якості кредитного портфеля банків України за 2013–2017 рр.

Показники/роки	2013	2014	2015	2016	2017
Кредитний портфель, млн. грн.	911 402	1 006 358	965 093	1 005 923	1 042 798
Відношення резервів під кредитні ризики до кредитного портфелю, %	14,40	20,36	33,29	48,15	49,58
Проблемні кредити, млн. грн.	70 205	135 921	213 311	307 812	593 612
Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі, %	7,70	13,51	22,10	30,60	56,9

Джерело: [2]

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки однією з найпоширеніших проблем, пов'язаною із впливом фінансової кризи на діяльність банків, є забезпечення фінансової стійкості комерційних банків та повернення їх стану на докризовий рівень.

Для оцінки фінансової стійкості вітчизняного банківського сектору доцільно використати систему економічних нормативів, яка затверджена Національним банком України (табл. 2). Розглянемо економічні показники банківської системи України за 2015–2018 рр.

Зниження динаміки нормативу достатності капіталу (Н2) по банківській системі протягом 2015 р. відбулось внаслідок трьохкратної девальвації, яка призвела до зменшення відносного обсягу регулятивного капіталу і відповідного скорочення нормативу адекватності регулятивного капіталу в цілому по системі банків. За останні роки цей показник стабілізувався [3].

У 2018 році можна помітити позитивну тенденцію росту рівня регулятивного капіталу на 34,3% порівняно з 2015 роком, що є безпосереднім доказом підвищення можливості забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості банківської діяльності.

Можна побачити, що Н11 та Н12 мають тенденцію до скорочення. Зокрема, норматив загальної суми інвестування станом на 01.09.2018 року порівняно з аналогічною датою 2017 р. впав на 0,16%, в 2017 р. порівняно з 2016 р. – на 0,34% відповідно. Це вказує на те, що інвестиційна діяльність українських банків останнім часом не підтримується.

Щодо нормативів кредитних ризиків, то у 2018 році вони перебувають у допустимих межах і мають тенденцію до скорочення.

Банківська система України характеризується існуванням значного структурного профіциту ліквідності, що свідчить про неефективне управління грошовою емісією і ліквідністю банківської сектору з боку Національного банку. Динаміка нормативів ліквідності банківської системи характеризується нестабільною динамікою та перевищенням граничних рекомендованих рівнів у кілька разів. На 01.09.2018 р. надвисокі показники ліквідності Н4, Н5 та Н6 банківської системи становили: Н4 – 71,67%, Н5 – 104,27%, Н6 – 94,57%.

Однією з головних причин повільного виходу з банківської кризи є недовіра населення, як до банків з боку вкладників, так і до Національного банку та банківської системи загалом, викликана недостатньою прозорістю діяльності.

За результатами опитування, проведеного Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та за підтримки проекту USAID «Трансформація фінансового сектору», 2017 року кількість українців, що не довіряють банкам збільшилася до 53% – з 19% у 2015 році. Майже половина всіх опитаних респондентів, що мають заощадження, не довіряють комерційним банкам та зберігають власні кошти поза банками. Загалом спостерігається тенденція до зменшення користування всіма депозитними продуктами, окрім зарплатних карток [6].

Для відновлення ефективної роботи банківського сектору Національний банк України пла-

Таблиця 2

Економічні нормативи банківського сектору України

Назва показника		Нормативне значення	01.09.2015	01.09.2016	01.09.2017	01.09.2018
Н1	Регулятивний капітал	500 млн. грн.	92 128,7	137 500,4	111 305,3	123 746,6
Н2	Норматив достатності регулятивного капіталу	Не менше 10%	7,88	13,90	15,41	16,15
Н4	Норматив миттєвої ліквідності	Не менше 20%	60,69	62,01	54,44	71,67
Н5	Норматив поточної ліквідності	Не менше 40%	76,35	86,11	106,29	104,27
Н6	Норматив короткострокової ліквідності	Не менше 60%	82,25	88,55	96,59	94,57
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	Не більше 25%	23,25	20,63	19,97	19,83
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	Не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	707,36	272,66	228,64	167,14
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	Не більше 25%	28,96	29,06	20,06	12,83
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	Не більше 15%	0,002	0,002	0,000002	0,0002
Н12	Норматив загальної суми інвестування	Не більше 60%	2,65	0,66	0,32	0,16

Джерело: [2]

нує реалізовувати такі заходи превентивного антикризового управління:

1. Проведення щорічної оцінки стійкості банків. Запровадження такого інструменту зможе банкам сформувати капітал, достатній для нівелювання майбутніх ризиків, що сприятиме підвищенню стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банків. Оцінка здійснюватиметься щороку станом на 1 січня. Передбачається проведення стрестування та перевірки фінансової звітності.

2. Запровадження Кредитного реєстру НБУ. Він має стати інформаційною системою, в якій зібрано дані про кредитні угоди фінансових установ та стан їх виконання. Банки зможуть використовувати таку інформацію при оцінці рівня кредитного ризику перед наданням кредиту та вчасно довідуватися про проблеми потенційного позичальника при обслуговуванні інших кредитів. Це допоможе знизити ймовірність кредитування недобросовісних позичальників і зменшити кількість проблемних кредитів у майбутньому [7].

3. Здійснення реформи корпоративного управління в банках. Одним із пріоритетів регуляторної та наглядової діяльності Національного банку залишається удосконалення принципів та механізмів корпоративного управління та системи ризик-менеджменту в банківському секторі України.

4. Повернення довіри до банків. Для досягнення цієї мети необхідно: підвищити фінансову

грамотність населення; прийняти закони, які дозволять підвищити захист споживачів фінансових послуг; підвищити рівень фінансової інклюдії.

5. Запровадження нового показника ліквідності LCR – коефіцієнта покриття ліквідності. Він відображає рівень стійкості банку до короткострокових шоків ліквідності – характерного для кризових періодів явища, коли відбувається значний відтік коштів клієнтів.

Висновки. Отже, банківські кризи є невід'ємною частиною глобальної фінансово-економічної системи. Боротьба з негативними кризовими явищами можлива лише за комплексного підходу до чинників, що їх спричиняють. Тому необхідною умовою є розробка плану антикризового управління як на рівні НБУ, так і окремої банківської установи.

Важливими заходами реалізації антикризового управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи є: удосконалення методики оцінки фінансової стійкості комерційних банків, прийняття загальнодержавної стратегії фінансової грамотності, проведення реформи у сфері корпоративного банківського менеджменту, створення нових інститутів гарантування та захисту прав суб'єктів банківської системи.

Сучасний етап розвитку економіки визначив основні тенденції та стратегічні напрями розвитку банківської сфери, але водночас виявив виклики та загрози, у відповідь на які банківські установи всіх рівнів України повинні сконцентрувати увесь свій потенціал.

Список літератури:

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2017 рік [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрік». – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2017.pdf.
2. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Пільгуй С. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи України: сучасний стан, проблеми та напрями вдосконалення [Електронний ресурс] / Софія Пільгуй // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2017. – Вип. 2(17). – С. 126-134.
4. Житар М.О. Аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України / М.О. Житар // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. – 2017. – № 1. – С. 94-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2017_1_9.
5. Річний звіт 2017 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71165707>.
6. Рівень довіри українців до банків минулого року впав майже втричі / Бізнес-портал «Mind». 07.06.2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/news/20185603-riven-doviri-ukrayinciv-do-bankiv-minulogo-roku-vpav-majzhe-vtrichi>.
7. Кредитування як один із потенційних ризиків 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/finances/kredituvannya-yak-odin-iz-potenciynih-rizikiv-2018-roku-riziki-dlya-bankiv-i-vkladnikiv-265969_.html.

Высочанская Н.В., Гринчишин Я.М.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассмотрено современное состояние банковского сектора Украины. Проанализированы основные показатели финансовой устойчивости: показатели результативности деятельности, нормативы ликвидности и достаточности регулятивного капитала. Выявлено, что банковская система в последние годы находится в состоянии кризиса, характеризуется высокой ликвидностью, убыточностью и изменением структуры банковской системы Украины. Исследованы причины медленного выхода из банковского кризиса. Предложены стратегические векторы реализации антикризисного управления для повышения уровня финансовой устойчивости банковского сектора Украины.

Ключевые слова: банковский сектор, финансовая устойчивость, банковский кризис, антикризисное управление, ликвидность.

Vysochanska N.V., Hrynychshyn J.M.

Ivan Franko National University of Lviv

CRISIS MANAGEMENT IN PROVIDING FINANCIAL STABILITY OF THE BANKING SECTOR OF UKRAINE

Summary

The article deals with the current state of the banking sector of Ukraine. The major indicators of financial sustainability were analyzed: performance indicators, liquidity ratios and regulatory capital adequacy ratio. The banking system is in a state of crisis in recent years, characterized by high liquidity, unprofitableness and a change of structure of the banking system of Ukraine. The causes of slow exit from the banking crisis were investigated. Some strategic vectors of the implementation of crisis management in order to increase the level of financial stability of the banking sector of Ukraine were suggested.

Keywords: banking sector, financial stability, banking crisis, crisis management, liquidity.